

69507

Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe.

Írta :

Dr. Hacker Ervin

egyetemi magántanár,
miskolczi jogakadémiai ny. r. tanár.

PÉCS, 1924.

Dunántúl könyvkiadó és nyomda r.-t.

Különlenyomat a miskolczi ág. hitv. ev. jogakadémia
1923 24. évi Almanachjából.

Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe.

Irta

Dr. Hacker Ervin

egyetemi magántanár,
miskolczi jogakadémiai ny. r. tanár.

PÉCS, 1924.

Dunántúl könyvkiadó és nyomda r.-t.

(R
2)

69507

ORSZ. SZÉCH. T. IRATOK

Növekedésmű

1938 év 1635

TARTALOM.

Oidal

Hacker Ervin: Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe

I. FEJEZET.

1. §. Áttekintés	— — — — —	1
2. §. Az abszolút elméletek általános jellemzése és a régibb legjelentősebb abszolút elméletek ismertetése	— — — — —	4
3. §. Az u. n. gyógyítási elméletek	— — — — —	6
4. §. A megtorlási elméletek	— — — — —	9

II. FEJEZET.

5. §. A relatív elméletek általános jellemzése és néhány régebbi relatív elmélet ismertetése	— — — — —	12
6. §. A megelőzési elméletek	— — — — —	15
7. §. Egyéb relatív elméletek	— — — — —	22

III. FEJEZET.

8. §. A legjelentősebb közvetítő (egyesítő) elméletek	— — —	27
9. §. Végző konklúziók a büntetés jogalapját és célját illetőleg		33

BEVEZETÉS A BÜNTETŐJOGNAK BÖLCSELETÉBE.¹⁾²⁾

I. FEJEZET.

Áttekintés és az absolut elméletek.

1. §. Áttekintés.

1. A büntetőjogtudománynak évezredes vitakérdése, hogy milyen jogon, milyen jogalapon alkalmaztatnak a büntetések a bűnözőkkel szemben és hogy mi legyen a büntetésnek célja. Ezen tulajdonképpen kettős kérdés eldöntését célozzák az u. n. büntetőjogi elméletek.

Ezen u. n. büntetőjogi elméletek ismertetése során természetesen nem lehet feladatunk az, hogy az e tárgyban kifejezésre jutott állásfoglalásokat kimerítően ismertessük. Feladatunk csak az lehet, hogy a legjelentősebb és ennek következtében a történeti fejlődés során legirányjelölőbb elméleteket tárgyaljunk és hogy az egy csoportba sorozott hasonló elméletekhez kritikai megjegyzéseinket fűzzük. Az a körülmény, hogy gyakran csak hajszál finom eltérések vannak az egyes állásfoglalások között, is indokolja, hogy a hasonló irányú elméletek együttesen tárgyalassanak.

¹⁾ Szerző egy most készülő nagyobb munkájának egy része.

²⁾ Általános forrásművek: Abegg, Die verschiedenen Strafrechtstheorien, 1835, — Alimena, Principii di diritto penale, I. köt., 1910., — Angyal, A magyar büntetőjog tankönyve, I. kötet, 1920, — Bar, Geschichte des Deutschen Strafrechts und der Strafrechtstheorie, 1882, — Binding, Grundrisse des Deutschen Strafrechts, Allgemeiner Teil, 1902, — Bonnanno, Filosofia del diritto penale, 1903, — Finger, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 1904, — Finkey, A magyar büntetőjog tankönyve, 1914, — Franck, Philosophie du droit pénal, 1888, — Garroud, Traité théorique et pratique de droit pénal français, I. köt., 1913, — Günther, Die Idee der Wiedervergeltung in der Geschichte u. Philosophie des Strafrechts, I/III, 1889/1895, — Holtzendorff, Handbuch des deutschen Strafrechts, I. köt., 1871., — Henke, Handbuch des Criminalrechts, I. köt., 1823, — von Hamel, Inleiding tot de studie

Behatóbb kritikájuk szükségessé tenné azt, hogy az egyes elméletek részleteivel is foglalkozzunk; ezt egyrészt nemcsak a magunk elé tűzött keretek, hanem másrészt az a körülmény is lehetetlenné teszi, hogy főleg a 18—19. században, elsősorban bölcsesek, majd utóbb jogbölcsesek, legújabbban pedig főleg szociológusok állásfoglalása folytán gombamódjára keletkeztek újabb és újabb büntetőjogi elméletek.

2. A büntetőjogi elméletek összefoglaló ismertetését főleg az könnyíti meg, hogy e téren hoszu idők óta elfogadott, vita tárgyává alig tett, uralkodónak mondható csoportosítást találunk. Uralkodónak ez a csoportosítás talán Zachariae-nek e tárgyban kifejezésre juttatott állásfoglalása³⁾ óta mondható.

Ezen joggal uralkodónak mondható csoportosítás különbséget tesz mindenekelőtt u. n. abszolút és relatív büntetőjogi elméletek között. És pedig azon az alapon, amint a büntetés alkalmazásának alapját és célját az igazságosság eszméjének megvalósításában és a bűncselekmény viszonzásában, — vagy pedig hasznossági szempontokban, mint az állami és társadalmi rend megóvására szolgáló egyedüli eszköz szükségességében keresik az egyes elméletek. Az abszolút elméletek hívei — Seneca híressé vált axiomáját használva — azért kívánják a büntetést alkalmazni: quia peccatum est, — ezzel szemben a relatív elméletek híveinek felfogása szerint: nemo prudens peccatur, quia peccatum est, sed ne peccetur.

Azonban létezik az abszolút és relatív elméletek csoportja mellett még egy harmadik csoportja a büntetőjogi elméleteknek, amelyeket összetett vagy egyesítő, vagy közvetítő büntetőjogi elméletek névvel megjelölni szoktak. Ezek az egyesítő vagy közvetítő elméletek a büntetés jogalapját és

van het Nederlandsche Strafrecht, 1913. — Liszt, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 1919. — Janet, Histoire de la philosophie morale et politique. I/II., 1868; lefordítva magyar nyelvre: A politikai tudomány története az erkölcstanhoz való viszonyában címen, I—III. kötet, 1891—92. — Luchini, De droit pénal et les théories nouvelles du crime, 1892. — Laistner, Das Recht in der Strafe, 1872. — Makarewicz, Einführung in die Philosophie des Strafrechts auf entwicklungsgeschichtlicher Grundlage, 1906. — Prins, Science pénale et droit positif, 1899. — Tissot, Introduction philosophique à l'étude de droit pénal, 1874. — Vidal, Principes fondamentaux de la pénalité dans les systemes les plus modernes, 1890. — Vámbery, Büntetőjog, 1913.

³⁾ Zachariae, Anfangsgründe des philosophischen Kriminalrechts, 1805. 42. §.

célját az igazságosság és hasznosság együttes szempontjában vélik megállapítandónak.

És ezzel a csoportosítással kapcsolatosan legújabbán érdekes fejlődési folyamatot láttunk. Míg az abszolút elméletek híveinek táborában főként olyanokra akadunk, akik a büntető-jog és a büntetés jogászai szempontjaira és oldalára fektetik a fősúlyt, akik a büntetésben a bűncselekménynek jogi viszonzását látják, addig a relatív elméletek táborában főként szociológusokat találunk, akik a bűncselekményben jogi jelenség helyett inkább társadalmi jelenséget látnak és akik a bűncselekményben csakis a büntetett társadalmi veszélyességének felismerésére és megállapítására alapul szolgáló szimptomát látnak. Míg a kompromisszualis felfogást képviselő közvetítő vagy egyesítő elméletek hívei ezen most érintett szempontok együttes értékelésére törekednek és az elkövetett bűncselekményt úgy a büntetés alkalmazására alapul szolgáló jogcímnek, valamint szimptomának is minősítik, amelyből következtetni lehet a büntetett jellemére és társadalomellenes állapotára.

Utalnunk kell azonban arra is, hogy aki csak nem szegődik valamely szélsőséges, túlzó elmülethez, az a különféle csoportokba tartozó egyes theoriák között sok érintkezési pontot fog találni látszólagos ellentétes elméleteket illetőleg is.

Ez azután következésképpen arra is vezetett, hogy egyesek⁴⁾ szót is emeltek a büntetőjogi elméleteknek illetén való csoportosítása ellen és hogy egyes elméleteknek mely csoportban való elhelyezése körül is ellentétes vélemények alakulnak ki.⁵⁾

⁴⁾ Így például Binding (Grundriss des Deutschen, Strafrechts, 1902, 166. s. köv. old.)

⁵⁾ Így például Welckernek alább ismertetendő elméletét egyesek (így Van Hamel, Inleiding tot de studie van het Nederlandsche Strafrecht, 1913, 46. old.) az abszolút elméletek közé sorozzák, mások ezzel ellentétben Welcker felfogását inkább a relatív elméletnek minősítik (így teszi ezt Heinze, a Holtendorff által szerkesztett Handbuch des deutschen Strafrechts I. kötetében, 1871, 274. s. köv. old.). És hasonlót láthatunk Abegg elméleti állásfoglalását illetőleg is; míg az irodalom ezt általában közvetítő büntetőjogi elméletnek minősíti, addig Binding (Grundriss 181. s. köv. old.) Abegg elméletét kirekeszti az egyesítő elméletek sorából.

Ezek ellenére azonban a Platon és Aristoteles óta beláthatatlan hosszú sorban keletkezett büntetőjogi elméletek felett még ma is a jelzett néhány alapelv segítségével tudunk legjobban áttekintést nyerni.

3. A büntetések alkalmazásának ezen elméletek segítségével való megalapozása azért bir nagy jelentőséggel, mert éppen csak az ő segítségükkel lehet megmagyarázni a büntetőjogi téren tapasztalható, az általános kulturtörekvésekkel egyébként ellentétben álló törekvéseket.

A büntetéseknek igazolására azért van szükség, mert egyébként a kulturtörekvések oda irányulnak, hogy az élet nyomorúságait és fájdalmait lehetőleg enyhítsék, ezzel ellentétben büntetőjogi téren meg az államnak elvi törekvése éppen az, hogy a büntetések alkalmazása által fájdalmat okozzon.

Ezt az igazságosság elve mellett ösidőktől fogva egy másik elvre, a szükségesség és hasznosság gyakorlatiasabb elvére is alapítani szokták. Tagadhatatlan, hogy a társadalmi rend alig képzelhető el büntetések alkalmazása nélkül. A büntetés szükséges és nélkülözhetetlen rossz. De ami a büntetésre rossz, az a társadalomra nézve hasznos. Az alkalmazható büntetés tudata sokakat tart vissza bűncselekmények elkövetésétől.

A büntetőjogi elméleteknek gyakorlati jelentősége azután ott is keresendő, hogy a büntetés mérvének megállapításánál irányadó segítségül szolgálhatnak. Míg e tekintetben az elrettentési elméletek egykönnyen kegyetlenkedésekre és tulszigoru büntetések alkalmazására vezethetnek, addig a relativ, valamint a közvetítő vagy egyesítő elméletek vezéreszméinek alapulvétele inkább enyhébb büntetések alkalmazására fog vezetni.

2. §. Az abszolút elméletek általános jellemzése és a régibb legjelentősebb abszolút elméletek ismertetése.

1. Az összes abszolút elméletek közös felfogása szerint a bűncselekmény nemcsak előfeltétele, hanem egyben jogalapja is a büntetésnek, amely okozatos következménye a bűncselekménynek. A büntetés jogalapját kizárólag az igazságosság gondolatára vezetik vissza, szerintük a büntetés célja öncél: elégtétel a megsértett igazságért.

Kétségtelen, hogy mióta csak az emberiség erkölcsi eszméket felismert, a büntetést mindig és mindenütt igazságosnak tartották. Hiszen az abszolút elméletek ezen közös és helyes gondolatát még a közvetítő elméletek hívei is egyaránt elismerik, eltérés közöttük és az abszolút elméletek között csak annyiban van, hogy míg az abszolút elméletek az igazságot tekintik a büntetés egyedüli és kizárólagos alapjának, addig a közvetítő elméletek az igazságosság eszméjét csak a büntetés egyik alapjának fogadják el és mellette még más jogalapot: a hasznosság gondolatát is szerephez juttatják.

Tagadhatatlan az is, hogy az abszolút elméletek logikusabbak, mint a relativ elméletek; közös fogyatékoságuk azonban az, hogy amíg az állam szervei hivatottak megvalósítani az abszolút igazság eszméjét, amely előttük megismerhetetlen, addig a büntető joghatalom gyakorlását bölcsészeti érvekkel megvédeni alig lehet.

2. A régebbi keletű abszolút elméletek között mindenkéltől Platonnak (Kr. e. 429—348.) felfogása érdemel figyelmet; bár az nem mondható teljesen következetesnek, amennyiben a mai felfogás szerinti abszolút elméletek nézőszögéből tekintve némi ellentmondásokat is tartalmaz.

Ugyanis bár Platon első sorban arra a konklúzióra jut (Georgias 472—473.), hogy a büntetés az igazságosság eszméje megvalósításának a folyamánya, amely által a büntetett meggyógyíttatik, ezzel szemben A törvényekről szóló művében (IX. 854, 862, 863, XI. 934.) olyan felfogás jut kifejezésre, hogy amennyiben a büntettek megjavíthatók, úgy a büntetésnek ez is célja legyen, ha azonban javíthatatlanok, úgy a társadalomból kiküszöbölendők, hogy ez által a többi embereket hasonló cselekmények elkövetésétől visszatartsuk.

Hasonlóan Aristoteles (Kr. e. 384—320.) is a büntetés alkalmazását mindenekelőtt az osztó igazság gondolatára vezeti vissza (Eth. Nicom. I. 1., III. 7., V. 5, 13., X. 9, 10.) és e közben az államnak a büntető joghatalom gyakorlására irányuló jogát szerződésre is alapítja, amelyet a büntetett magára nézve kötelezőnek ismert el. E mellett azonban Aristoteles másodszorban az állam rendjével szemben engedetlenek leküzdése szempontjából is szükségesnek tartja a büntetéseket; ezeket kell a büntetés alkalmazása által féken tartani.

Az ókori görög bölcsezetben a mi szempontunkból a legalapvetőbb eszméket mindamellet mégis csak Platon és Aristotelesnél találjuk.

3. Igaz, hogy már jóval tisztultabb formában, de csak hosszú évszázadok múltán látjuk visszatérni az abszolút elméletek vezéreszméjét Leibnitz (Gottfried Wilhelm; — élt: 1646—1716.) bölcsezetében.

Joggal mondható, hogy Leibnitznél (Nouveaux essais de Theodicée, 1710, I. 2., 73., 74.) az abszolút elméletek gondolata az uralkodó; ugyan érinti a javítás gondolatát is, azonban a fősulyt a büntetés által megvalósítható viszonzásra fekteti.

És hasonló mondható Cocceji Samu (1679—1755.) elméleti állásfoglalásáról is (Introductio ad Henrici de Cocceji Grotium illustratum, 1751, diss. XII.), amely szerint a bűncselekmény az anyagi sérelem mellett ideális kárt okozott; szerinte ennek a kiegyenlítése a legfontosabb célja a büntetésnek.

4. Egyébként az abszolút elméletek maguk közt is két táborba oszlanak aszerint, amint a büntetésnek célját abban látják, hogy általa a történt jogtalanság jóvátételessék, gyógyíttassék, kiengeszteltessék és az okozott fájdalom ellensúlyoztassék. Ezek az elméleti felfogások a bűncselekmény által ejtett sérelmet helyrehozhatónak, gyógyíthatónak tartván, innen ered a megjelölésükre használni szokott kitétel is, az u. n. gyógyítási elméletek elnevezés.

A másik felfogás hívei ezzel szemben az elkövetett jogellenesség és az okozott sérelem megtorlására fektetik a fősulyt. Ő szerintük a bűncselekmény helyrehozhatatlan, ezért a büntetés által főként a megtorlás gondolatát akarják szolgálni.

3. §. Az u. n. gyógyítási elméletek.

1. A gyógyítási elméletek — amint jeleztük — a büntetés célját a jogtalanság jóvátételében, meggyógyításában, a megsértett jog és jogviszony helyreállításában keresik. Közös vonásuk az is, hogy a bűncselekmény által megzavart jogi rendet helyreállíthatónak tartják.

A számos u. n. gyógyítási elméletek azonban egymásközt is eltéréseket mutatnak.

A legnevesebb áramlatok képviselői egyrészt Kohler József és az ő kapcsán Berolzheimer Fritz (a fájdalom által való bűnhődés teoriája), — másrészt Welcker (ideális kártalanítási elmélet), — és végül Kitz (a bűncselekmény eredményének megsemmisítésére irányuló elmélet).

2. Kohler felfogása (Das Wesen der Strafe, 1888, — Leitfaden des Deutschen Strafrechts, 1912, — Lehrbuch der Rechtsphilosophie, 1917.) szerint a büntetést a bűnhődés igazolja, amely a fájdalom tisztító erejével megtisztítja a bűnöst. Lényegileg a büntetést jogosulttá az igazság alapelve teszi, amely megkívánja, hogy az egyénnek a kulturrend elleni lázadásai nemcsak visszautasíttassanak, hanem hogy azok meg is semmisíttessenek. E mellett a büntetés mintegy ellenméreg, amely a jogtalan tett által az emberiségbe jutott mérget felémészti és a büntett által előidézett állapotnak megváltása. Kohler szerint az erkölcstelenség ellen irányuló reakciónak kettősnek kell lennie. Egyrészt a bűncselekmény elleni reakciónak magának az erkölcstelenség ellen kell irányulnia, amit büntetés alkalmazása által érhetünk csak el, másrészt meg a reakciónak az okozott kár ellensúlyozására kell irányulnia.

Fellette közel áll ehhez a büntetőjogi teoriához Berolzheimer elmélete (Die Endgeltung im Strafrecht, 1903, 110. s köv., különösen 136. és 157. old.; valamint Strafrechtsphilosophie und Strafrechtsreform, 1907.). Berolzheimer elmélete a klasszikus büntetőjogi iskola alapján áll és a bűnösség gondolatából indul ki. A büntetésben a rossz cselekedet méltányos viszonzását látja, amely az embert tisztára csak azért éri, mert a bűncselekményt elkövette.

3. Egy másik gyógyítási elmélet felépítését Welcker Károly Tivadarnak (1790—1869.) köszönhetjük.

Ideális kártalanítási elmélet elnevezés alatt ismeretes teoriája (Lásd: Die letzten Gründe von Recht, Staat und Strafe, 1813, 249. s köv. old.) abból indul ki, hogy a büntetés előfeltétele jogellenes tény és bűnösség. A bűnösség és a büntetés egymással olyan összefüggésben vannak, mint ok és okozat. Bár a büntetés alkalmazásának célja az igazság alapelveinek megvalósítása, mégis az államnak a büntetés által észszerű cél megvalósítására kell törekednie. Bár a büntetés-

nek célja az is, hogy az államot megmentse a reája nézve kártékony tagtól, tulajdonképpen elsősorú célja az, hogy a törvénytiszteletet és a jogrendet helyreállítsa és a sértettnek elégtételt nyújtson. A jogsértések esetében — ha a többi rendelkezésre álló eszközök nem elegendők — a büntetés által kell a büntetessel szemben kényszerrel alkalmazni kötelessége teljesítésének biztosítása, valamint a sértettnek ideális kártalanítása és a neki okozott intellektuális kár kiegyenlítése végett.

Lényeges fogyatékosága ennek az elméletnek az, hogy szem elől téveszti a büntetés és kártérítés közötti különbséget.

4. Kitz szerint (*Das Prinzip der Strafe in seinem Ursprung aus der Sittlichkeit*, 1874.) a jog az erkölcsiségen alapul, tehát az erkölcsstelenség folyamányát képező büntetést, a büntető joghatalom gyakorlását is abból kell levonni.

A bűncselekményekként jelentkező tényeket meg nem történtekké tenni nem tudjuk, azonban leronthatjuk jelentőségüket azáltal, hogy ellentétes jelentőségű tényeket teremtünk. A bűncselekmények elkövetéséből kifolyólag a büntetést nem is egy tény, mint sokkal inkább bűnös akarat terheli, amelynek ellentétje a megfelelő szenvedés vállalása, ami által az erkölcsi eszmének teszünk eleget.

Jogi térre Kitz ezeket az elveket olyképpen ülteti át, hogy szerinte a jog az erkölcsiség eszméjéből ered, mert a jog az erkölcsi szempontból jelentős cselekmény megvalósítására való szabadság. Jogtalanság akkor forog fenn, ha megakadályoznak bennünket jogi kötelességeink teljesítésében, vagy olyannak teljesítésére kényszerítenek, ami jogi kötelességünkkel ellentétben áll. Az állam feladata az erkölcsi eszmének megvalósítására segédkezet nyújtani, amely feladatán és kötelességén alapszik az állami büntetőjogi hatalom, mert hiszen az állam az erkölcsi szabadság elleni támadásokat csak olyképpen tudja ellensúlyozni, ha ezeket a támadásokat megsemmisíti; erre legalkalmasabbnak a szabadságvesztésbüntetést tartja.

Kitz most ismertetett elméletével szemben joggal emelik azt a kifogást, hogy felette mesterkéltséggel és hogy gondolatmenete felette erőltetett.

4. §. A megtorlási elméletek.

1. A megtorlási elméletek közös vonása, hogy a büntetésnek történetileg kifejlődött fogalmából következtetnek céljára, amelyet a bűncselekmény megtorlásában látnak. Szerintük az emberi természetben mélyen gyökerezik az a hit, hogy valamint a jó és nemes jutalomra talál, úgy hasonlóan a rossz is rosszal sújtatik.

A megtorlási elméletek azután egymás közt is ismét különböznek egymástól a szerint, hogy hol keresik a jogellenes támadás objektumát és a szerint, hogy hol vélik megtalálni azt a szubjektumot, akinek elégtétel adandó.

Az egyik felfogás a bűncselekmény által az isteni parancsokat látják megsértve és úgy véli, hogy az istenségnek, illetve képviselőiknek adandó elégtétel. A másik felfogás a bűncselekmény által az erkölcsi rendet látják megsértve és az erkölcsi rend helyreállításának szükségét hangsúlyozza. Míg a harmadik felfogás a jogi rendet látja megsértve és ezt kívánja helyre állítani. Ennek megfelelően azután a megtorlási teoriák között megkülönböztetendők az isteni megtorlási elméletek (Stahl, Bekker), az erkölcsi megtorlási elméletek (Herbart, Henke), és a jogi megtorlás elméletei (Kant talió elmélete, Sauer; Hegel dialektikus elmélete).

2. Az u. n. isteni megtorlás elméletének felépítése Stahl (Frígyes Gyula; — 1802—1866.) nevéhez fűződik.

Stahl (*Die Philosophie des Rechts*, 3. kiadás, 1856, II. köt. 1. rész: 160. s köv. old., 2. rész: 681. s köv. old.) elmélete lényegileg Hegel alább még ismertetendő elméletének theologiai alapon való megkonstruálását célozza. Stahl kiindulási pontja az, hogy a büntető joghatalom alapja az isteni igazságosság; hogy a büntetés logikai hatása a bűncselekménynek és pedig a felsőbbségnek isteni eredetű felhatalmazása alapján gyakorolva. Ennek a felsőbbségnek hivatása az isteni rendet a földön megvalósítani, ezt pedig büntetőjoghatalom gyakorlása nélkül nem lehetne elérni. Szerinte tehát a büntetésnek alapja és célja az isteni igazságban és a megtorlásban keresendő. Lényegileg tehát a bűncselekményekben az isteni rend ellen vétőknek cselekményeit látja; ennek az isteni rendnek megvalósítását és megtorlását célozza a büntetőjog. Bár a buncselekményeket meg nem törtétekké tenni nem

lehet, mégis megtorlást igényelnek, amelyet az állam mint az istenségnek megbízottja gyakorol.

Stahl felfogása sokban a relativ elméletek felé hajlik, talán főképpen azért, mert az isteni felhatalmazásra alapított elméletébe nem akarta a feltétlen és korlátlan bosszu gondolatát belevegyíteni és mert felfogása szerint a büntetés nemcsak a büntettheshez fordul, hanem a többi állampolgárhoz is preventív célzattal.

Lényegileg Stahl felfogását követi Bekker (*Die Theorie des Strafrechts*, 1859, 27. s köv. old.), — és legújabbban ezen elmélet gondolatmenetét ujitja fel Cathrein (*Die Grundbegriffe des Strafrechts*, 1905, 120—134. old.).

3. Az erkölcsi rendet látják a bűncselekmény által megsértve, és az erkölcs, valamint az erkölcsi egyensúly helyreállításának szükségét hangsúlyozzák Herbart János Frigyes (1776—1841.) és Henke Eduard (1783—1869.).

Szerintük a büntetés ellenképe a jó tett megjutalmazásának; bár a lelkiismeretünk is emlékeztet arra, hogy mi a jó és helyes, ez nem elegendő; e mellett még erkölcsi rosszalásnak is helyt kell fognia és a közerkölcsök törhetetlenségének hatásosabb dokumentálására is szükség van. A büntetésre főképpen azért van szükség, mert helyreállítja a megzavart erkölcsi egyensúlyt.

E mellett Herbart (*Allgemeine praktische Philosophie*, 1808, 138. s köv. old.) sokban Kant csapásán jár, tőle főleg azonban abban különbözik, hogy Kant elméletét ethikai alapokra fekteti. Bár mennyire is azonban hangsúlyozza a bűncselekmény és büntetés súlyossága közötti arányosság szükségességét, maga is kénytelen elismerni, hogy ennek az arányosságnak valóra váltása felette nagy nehézségekbe ütközik.

Henke elmélete (*Über den Streit der Strafrechtstheorien*, 1811.) meg főleg oda tendál, hogy a büntetőjog alapelve az igazságosság gondolata, amely a bűncselekménnyel szemben ellenhatásképpen a büntetést követeli meg. Ez a szempont teszi elkerülhetetlenné, hogy amennyire valaki bűnözött, hasonlóan bűnözzön is. Henke tisztában van azonban azzal, hogy a büntettes belső bűnösségének megállapítása akadályokba ütközik, ezért ennek quasi korrektívumaképpen megkívánja, hogy a büntetés mértékére a büntettes erkölcsi megjavulásának szem-

pontja is befolyással legyen, mert az a büntetés, amely egyben erkölcsi megjavulást is eredményezett, egyben feltétlenül igazságos is.

4. A jogi megtorlási elméleteknek közös vonása, hogy a bűncselekményben jogi jelenséget, jogtalanságot látnak és hogy a büntetés által ennek a jogi jelenségnek megtorlását célozzák.

Kant Emmanuelnek (1724—1804.) tálío-elmélet néven ismeretes theoriája (*Methaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*, 1797, 195—206. old.) szerint a büntetés az igazságosság követelménye, Kant kitétele szerint „kategorikus imperatívus”, a gyakorlati ész követelménye; a büntetés mértéke pedig az egyenlőség elvére támaszkodó megtorlás; a büntetés nem esz-köz, a büntetett ember sem az, már csak azért sem, mert ez ellentétben volna az ember erkölcsi méltóságával.

Kant ezt az eredményét olyképpen vezeti le, hogy egy megdönthetetlen normának létéből indul ki, amely az ember gyakorlati magatartásának szabályozását célozza. Büntetőjogi téren ez a norm az elkövetett bűncselekmények viszonzásának alapelve. Minden bűncselekménynek feltétlenül viszonzásban kell részesülnie, mert enélkül eltűnne az igazság, amely nélkül az emberi életnek nem volna többé értéke. Ezt a tételt Kant a végletekig megvalósítandónak tartja, mert szerinte, ha például a társadalom feloszlását egyhanguan is kimondaná, akkor is a feloszlása előtt az igazság megvalósítása végett a börtönökben levő gyilkosokat előbb kivégezni kellene. Kant szerint éppen ezen az igazságosság szempontjából való feltétlen szükségessége folytán a büntetés igazolására sem szorul; a büntetés mértékét pedig az egyenlő megtorlásban kell keresni; csak ez az alapelv, a *jus talionis* folyhat be a megtorlásba, a büntetés neme és mértéke megállapítására; ez a *jus talionis* elve legyen szerinte alapvető principiuma a büntetőjognak.

Kant elmélete nem annyira jogi jelentőségénél, mint inkább Kantnak a bölcsészet terén való egyébkénti jelentőségénél fogva bír fontossággal.

Erre a felfogásra hajlik legujabban Sauer Vilmos (*Grundlagen des Strafrechts*, 1921, különösen 86. s köv. old.) is, aki a büntetésben a közösségnek erre hivatott organuma által

valamely súlyos jogtalanság: a bűncselekmény elkövetőjével szemben ennek elkerülhetetlen és elengedhetetlen megtorlása és kiengesztelése végett alkalmazott rosszat lát; főleg a büntetésnek „Rechtsstrafe” jellegét igyekszik kidomborítani.

5. Bár már az eddig ismertetett abszolút elméletek akár-melyikével szemben méltán emelhető az a kifogás, hogy távol állanak teljesen a gyakorlati élet szempontjaitól és hogy nem veszik figyelembe annak következményeit, hogy teljesen a spekuláció mesgyéjén haladnak, — ez a kifogás joggal még sokkal nagyobb mérvben emelhető Hegel Frigyesnek (1770—1831.) dialektikus elméletével szemben.

Hegel elmélete (Grundlinien der Philosophie des Rechts, 3. kiad., 1854, 82. s. köv. §-ok) szerint a bűncselekmény jog-szerűtlenség vagyis negációja a jognak; ezzel szemben a büntetés leküzdí a bűncselekményt, tehát negációja a jog nega-ciójának. Bár a jogellenesség már önmagában is a joggal szem-ben semmis, mégis a büntetésnek feladata, hogy ezt a bűn-tetessel szemben különösen kifejezésre is juttassa és hogy helyreállítsa a jog uralmát, ezért is igazságos a büntetés.

A jog abszolút fogalom, az észszerű akaratot külsőleg testesíti meg; az ezzel szemben jelentkező jogtalanság és jog-talan cselekmény ugyan magában véve is már semmis, ezt azonban a büntetésnek megsemmisítő processzusa még jobban kifejezésre hozza, ami által azután a büntetés a jog megerősí-tésére szolgál.

Kant szerint a jogtalan cselekményekkel szemben jelent-kező reakciónak különböző volta különbözteti meg a jogta-lanságnak fajait. És a bűncselekményeknek mint jogtalanságnak legjelentősebb vonása az, hogy a büntetettessel ezzel a cselekmé-nyével fellázad a joggal szemben.

Végeredményben Kant a büntetésben a jogellenességnek logikai folyományát látja.

II. FEJEZET.

A relativ elméletek.

5. §. *A relativ elméletek általános jellemzése és néhány régebbi relativ elmélet ismertetése.*

1. A relativ elméletek értelmében a bűncselekmény nem képezi jogalapját a büntetésnek, hanem csak annak előfeltéte-

lét; szerintük a büntetés alkalmazását annak célja, hasznosságának szempontja igazolja, t. i., hogy bűncselekmények a jövőben el ne követtessenek. Ezen keretekben a relatív elméletek a büntetés céljául más-más szempontokat vesznek fel; ezek felette különbözök, amiért is felette nagy a relatív elméletek száma.

Megegyeznek a relatív elméletek abban is, hogy a megtorlás nem lehet célja a büntetésnek és pedig azért nem, mert a multat megváltoztatni nem lehet; csak a bűnösre és társadalomra háruló előny és haszon lehet észszerű célja a büntetéseknek. E tekintetben látjuk a legnagyobb ellentétet az abszolút és relatív elméletek között; bár az abszolút elméletek követői között kivételesen akadnak olyanok is, akik hajlanak a büntetés szükségességének és hasznosságának büntetési célul való kitűzésére, mégis ezek kivétel nélkül a büntetés hasznosságában csak másodrangú célt látnak.

A relatív elméletek hívei akkor, amidőn abból indulnak ki, hogy a bűncselekmény csak előfeltétele és nem oka a büntetés alkalmazásának, a bűncselekményben szimptomát látnak a tekintetben, hogy fenforog valamely ok, amely büntetés alkalmazását indokoltta teszi. És alkalmazzák a büntetést nem „quia peccatum est”, hanem „postquam peccatum est, ne peccetur.”

A büntetés alkalmazását az államra és a társadalomra és az egyesre való hasznossága által látják igazoltnak. És aszerint, hogy milyen eszköz által vélik eme célt elérhetőnek, ismét különböznek egymástól; aszerint, amint a bűncselekmények elkövetését az általános vagy különös megelőzés, vagy az önvédelemre való jogosultság megadása vagy különféle egyéb eszközök által tartják megakadályozhatónak.

A relatív elméletek a 18. és 19. században való óriási fellendülésüket és újabb és újabb változatokban való kidolgozásukat főként annak a körülménynek köszönhetik, hogy a büntetési nemek kiválasztásánál és a büntetés mérvének megállapításánál sokkal inkább tudták a gyakorlati szempontokat szolgálni, mint az abszolút elméletek.

2. A régebbi keletű relatív elméletek tekintetében a római jogászok közül főként Seneca (Kr. u. 3—65.) ama axiomájára (De clementia I. 21., De ira I. 5., 14—16., II. 31.) kell utal-

nunk (*Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur; revocari praterita non possunt, futura prohibentur*), amely axioma egyes kitételeinek segítségével szokták az irodalomban az abszolút és relatív elméleteket legáltalában elválasztani és egymással szembeállítani.

A középkor egyházi írói közül Aquinói Tamás (1226—1274.) elmélete (*Summa theologia* II. 1—2. qu.) érdemel említést. Szerinte az állam elsősorban nem viszonzás céljából büntet, hanem szükségességből és a közrend biztosítása végett, mindenekelőtt hogy megelőzze a bűncselekmények elkövetését és hogy a büntetéseket megjavítsa. Elméletének kialakítására befolyással volt talán az egyháznak ama törekvése is, hogy humánusabb vezéreszméket vigyen bele a büntetőigazságszolgáltatásba. Aquinói Tamás szerint: *Poenae prae-sentis vitae magis sunt medicinales quam retributivae; retributio enim reservatur divino iudicio.*

Jelentős azután a jogbölcse-szet önállósága egyik kivívójának: Grotius Hugónak (1583—1645.) elmélete a büntetés jogalapját és célját illetőleg. Grotius (*De jure belli et pacis*, II. 20—21.) felfogását a nemzetközi viszonylatban megsértett államnak büntetésre való jogával kapcsolatban fejti ki; bár eléggé kidomborítja a megtorlás és viszonzás gondolatát, mégis a büntetési célok sorában tulsulyt ad a célszerűség alapelve-nek azért, hogy ezáltal a büntetések mérvét mérsékelje. Szerinte a büntetés főképpen célja: *utilitas ejus, qui peccavit*, vagyis a büntetettnek megjavítása, e mellett azután még a sértettnek megvédése úgy a büntetett, mint mások bűncselekményeivel szemben, valamint a társadalomnak megóvása általában bűncselekmények elkövetése ellen. Grotius elméletének főfogatókossága abban keresendő, hogy szerinte a büntetésnek mindenképpen rosszal kell párosulnia; tanai azonban korának általános felfogását messze meghaladják; így mindenekelőtt ama tétele is, hogy a büntetés mértéke igazságosságának és objektivitásának biztosítása végett is szükséges, hogy a büntető joghatalom gyakorlása az államra ruháztassék.

3. Grotiust követőleg Hobbes Tamás (1588—1679.) büntetőjogi elmélete (*Elementa philos. de cive*, 1643, cap. 3. §. 11., c. 6. §. 5., c. 13. §. 16., *Leviathan*, 1651., c. 27. és 28.) érdemel még nagyobb figyelmet. Hobbes az előzőknél jóval pesszimizs-

tikusabban nézi a jogi és állami rend fentartásának esélyeit. Ennek következtében a büntetés főcélját főképpen a mentül eredményesebb elrettentésben látja. Az államnak a büntető joghatalom gyakorlására irányuló jogát annyira természetesnek tartja, hogy annak bővebb megalapozását vagy megindokolását szükségtelennek tartja és hajlandó az államhatalom megerősítése végett az egyén szabadságát teljességében feláldozni.

S bár lényegileg hasonló csapáson járnak, de mégis figyelmet érdemelnek Hobbes kortársai közül még Spinoza Baruch (1632—1677; *Tractatus theologico-politicus*, 1670, c. 16.) és Pufendorf Samuel (*De jure naturae et gentium*, 1672, lib. 8. c. 3. §. 17.) relativ elméletei is.

Ezeknél már sokkal tudatosabban domborítja ki a relativ elméleteknek — Seneca kitételével szólva — „ne peccetur” szempontját Locke John (1632—1704; *On government*, 1690, II. §. 87.). Szerinte a büntetőjogot tisztára az önfentartás szempontja indokolja; a büntetés célját tehát kiváltképpen a társadalom biztosításában, a büntettek megjavításában, szükség esetén pedig eliminálásukban keresi, végső esetben az utóbbi cél elérése végett a halálbüntetést is elfogadja.

Azok közül, akik ez időkben nevesebb relativ elméletek kidolgozásával még kitűntek, felemlítendők főképpen Thomasius Keresztély (1655—1728; *Inst. jurispr. divinae*, 1688, *Fundamenta juris naturae et gentium*, 1705.), aki a büntetés főcélját főképpen a büntettek megjavításában keresi, valamint még Wolff Keresztély (1679—1754; *Institutiones juris naturae et gentium*, 1754, §. 93, 157, 410, 758, 809.), aki szerint a büntetés célja kiváltképpen a jognak védelme, továbbá az egyeseknek és közületnek megvédése a bűncselekményekkel okozható károkkal szemben.

Bár az ezen írók által felépített elméletek joggal sorozhatók a relativ elméletek közé, náluk még nem találjuk a relativ elméletek sajátosságait olyan tudatosan kidomborítva, mint a későbbi íróknál.

6. §. A megelőzési elméletek.

1. Talán joggal mondható: hogy a relativ elméleteknek legpregnansabb kifejezői az u. n. megelőzési theoriák, amelyeknek értelmében a büntetéseknek jogalapja és célja az, hogy a

jövőben való bűnözésnek elejét vegye, hogy az emberek „ne peccetur.”

Lényegük, hogy a büntetés tartalmilag a jövőbeli kriminalitást megakadályozó eszköz.

A megelőzési elméletek hosszú sorában azonban további különbségtételre van szükség. Aszerint amint a büntetésnek az összességre, vagy pedig csak a büntetettre gyakorolt hatása által látják annak alkalmazását igazoltnak. Eszerint megkülönböztethetünk olyan megelőzési elméleteket, amelyek szerint a büntetés célja az, hogy az állampolgárok összességére gyakoroljon olyan hatást, hogy azok a jövőben bűncselekmények elkövetésétől tartózkodjanak; ezek az emberek összessége kriminalitásának általában való megelőzésének célja által látják a büntetések alkalmazását igazoltnak; innen nevük: általános megelőzési elméletek.

Ezzel szemben ismét más elméletek az egyesekre, főként a már büntetésekké vált polgárok további bűnözésének megelőzésére fektetik a főszólyt, azok visszaesésének, újabb bűnözésének megakadályozására, az egyesek kriminalitásának különös megelőzésére fektetik a főszólyt. Ezen különös megelőzés szempontja által látják a büntető joghatalom gyakorlását igazoltnak; innen megjelölésük: különös megelőzési elméletek.

Azonban eltérnek az általános megelőzési elméletek egymás között is. Más-más eszköz által kísérik meg a kriminalitásnak általánosságban való megelőzését. Egyesek az összességnek a bűncselekmények elkövetésétől való elrettentése által igyekeznek ezen az államra háruló feladatokat megvalósítani (Filangieri, Gmelin). Mások ismét bizonyos lélektani kényszer gyakorlása által óhajtják e célt elérni (Feuerbach). Végül ismét mások az elrettentésnél enyhébb eszközök által remélik a kriminalitás leküzdésének nehéz feladatát megoldani; mint ilyen volna említendő az u. n. intési elmélet (Bauer).

2. Az elrettentési elméletek értelmében minél szigorubb büntetésekkel és azoknak nyilvánosan való végrehajtásával kell az összességre olyan irányban hatni, hogy mindenkinek elmenjen a kedve bűncselekmények elkövetésétől. Az ilyen büntetések alkalmazása és alkalmazásuknak kilátásba helyezése által akarnak másokat a bűnözéstől visszatartani. Ezt a felfogást találóan jellemzi Burnet angol bírónak híressé vált ama

kitétele, hogy: Man, thou art not to be hanged for stealing a horse, but that horses may not be stolen.

Az elrettentési elméletek sorában főleg kettőre kell utalnunk.

Filangieri Gaetano (1752—1788.) elmélete (lásd *La scienza della legislazione*, legelőször megjelent: Nápoly, 1780—1785, III. köt. 3. part. 25 s. köv. cap.) szerint a büntetés végcélja a büntettest és másokat is a rossz példa utánzásától, a bűncselekmények elkövetésétől visszatartani az által, hogy a büntetések végrehajtása által kedélyükben és lelkükben visszatartó motívumok létrehozására törekedünk; ezért Filangieri szerint a legjobb az a büntetés, amely a lehető legkisebb fájdalomkozással a legnagyobb hatást tudja előidézni. Emellett még a sértettnek adandó elégtétel szempontját is érinti Filangieri.

Filangieri-vel majdnem egyidejűleg konstruál meg egy másik elrettentési elméletet Gmelin Gottlieb (1749—1818.); szerinte (*Grundsätze über Verbrechen und Strafen*, 1785, különösen 35. s. köv. old.) az államnak egyik legfontosabb feladata az, hogy a bűncselekményeknek számát csökkentse; ezért egyéb eszközök alkalmazása mellett az emberekben a bűncselekmények elkövetésétől visszatartó motívumokat létrehozni kell. Azokkal szemben pedig, akik bűncselekményeket máris elkövettek, lélektani rosszat kell éreztetni, hogy ezáltal a többieket elrettentsük bűncselekmények elkövetésétől és hogy a bosszuérzés, a kapzsiság stb. megnyilatkozása előtt az ellenmotívumok latba esve visszatartólag hassanak.

Az elrettentési elméletek kritikai szempontból nézve, addig amíg az elrettentés eszközei nem eshetnek kifogás alá, sok helyes gondolatot tartalmaznak. Azonban ha ezen eszközök megválogatása kifogás alá eshetik, úgy mint az ember erkölcsi természetével ellentétben állván, nem helyeselhetők. E tekintetben utalunk csak egy 18. századbeli felfogásra, Carpzov egy kitételére (*Practica nova*, 1695, questie 90. no 18.), amely szerint az elrettentés szempontjából: prudentissime introductum est, ut cadavera facta executione rotæ affigantur, que prae-tereuntes admoniti a robtorio etc. abstineant.

3. Az általános megelőzési elméletek sorában jelentős Feuerbach Anselm (1775—1843.) elmélete, nemcsak Feuerbachnak a büntetőjogtudomány terén elfoglalt tudományos pozíciójánál fogva is.

Feuerbachnak lélektani kényszer-elmélete (Antihobbes, 1798, 210. s köv. old., Revision der Grundbegriffe des peinlichen Rechts, 1799, Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts, 1801, 8. s köv. §.) is abból indul ki, hogy az állam feladata a jogsértések megakadályozása és ebből kiindulva lényegileg az elrettentési elméleteknek módosított kiadását adja.

Feuerbach elméletének legnagyobb jelentőségét elméletének szisztematikus felépítésében és az utolsó részletig is következetes keresztülvitelében kell keresnünk. A jogsértések — Feuerbach szerint — az államcél ellen vannak, tehát kívánatos és szükséges, hogy jogsértések lehetőleg ne forduljanak elő. Következésképpen az államnak nemcsak joga, de kötelessége is, hogy a jogsértések elkövetését lehetetlenné tegye. E célból kényszerintézkedésekre is szükség van. De még ez sem elegendő. Sok jogsértés helyrehozhatatlan. Az ellenük ható fizikai kényszer mellett tehát még a jogsértések elkerülése végett is intézkedésekre van szükség, amelyek az állampolgárookra visszatartó hatást gyakorolnak. A jogsértések eredete ugyanis az ember érzékiségében keresendő, amely az embereket a legkülönbözőbb jogsértések elkövetésére sarkalja. Ha már most tudja mindenki azt, hogy a bűncselekmények elkövetésének következménye nagyobb baj lesz, mint az a gyönyör, amelyben a büntetetlen bűncselekmény elkövetéséből kifolyólag része lesz, — úgy tartózkodni fog bűncselekmények elkövetésétől. S hogy a bűncselekményekkel járó nagyobb rossz a köztudatba átmenjen, a bűncselekmények elkövetőivel szemben büntetések alkalmazását kell kilátásba helyezni. A büntetésekkel való fenyegetés és végrehajtásuk lélektani kényszert gyakorolnak elrettentés céljával. És ez a fenyegetés egyben jogszerű is, mert általa egyrészt senkinek jogai sem szenvednek csorbát, másrészt még az államnak méltán meg van az a joga, hogy polgáraitól megkívánja a jogsértések elkövetésétől való tartózkodást. A büntetésnek célja tehát a jogsértések elkövetésétől való elrettentés, jogalapja pedig a sértett jogainak védelme és a büntetésnek a jogrend fentartása végett való szükségessége. Sokszor éppen csak ilyen kényszerrendszabályok segítségével lehet célt érni.

Az elrettentési elméletektől Feuerbach theoriája főleg

abban különbözik, hogy a drasztikus elrettentés gondolata az ő elméletében csak kisebb szerephez jut.

Feuerbach érdeme az is, hogy a gyakorlati élet szempontjait és a törvényhozások szükségességeit figyelembe venni törekedik; s Feuerbach szerint figyelemmel kell lenni arra is, hogy a büntetőtörvények intézkedései nemcsak a büntettekhez, hanem a nagy közönségnek is szólnak; éppen erre való tekintettel fog helyt a büntetőtörvények kihirdetése, ami által a bűncselekmények elkövetésének következményei köztudomásuk lesznek.

4. Enyhébb jellegű eszközökkel kívánja megvalósítani az általános megelőzés célját Bauer Antal (1772—1843.) intési elmélete.

Bauer (Die Warnungstheorie, 1830.) elmélete sokban hasonlít Feuerbach theoriájához. Attól annyiban különbözik, hogy az „intést” az ember erkölcsi természetéhez kívánja intézni és ily módon óhajtja azok erkölcsiségét felrázni és nemesebb erkölcsi érzéseit felkelteni. Szerinte a törvényhozónak a büntető törvények által éppen az emberek erkölcsi természetére építve kell az állampolgárokat bűncselekmények elkövetésétől megóvni. És az, hogy az egyes jogjavak megsértéséhez más-más súlyú büntetést fűz, mutatja, hogy az állam milyen értéket tulajdonít az egyes jogjavaknak.

A büntetést Bauer nélkülözhetetlennek tartja, mert a többi hasonló célú eszközök nem kielégítőek a bűnözés elleni küzdelemben. Míg azonban a többi általános megelőzési elméletek inkább az érzéki embert veszik számításba és fenyegetik meg büntetésekkel, addig a Bauer intési elmélete szerinti büntetés az ember erkölcsi természetéhez akar intőleg szólni.

Bauer elmélete a többi általános megelőzési elméletekkel együtt közös hibában szenved. Abban tudniillik, hogy egyikük sem tisztázza a büntetésjog alapját, hanem hogy inkább csak a jövőre várt büntettek megelőzésével foglalkoznak. Szerintük a büntetésjog alapja tulajdonképpen a büntetőtörvények kihirdetésében keresendő; ez azonban merőben önkényes alap és okoskodás.

5. Reámutattunk az általános és különös megelőzési elméletek közötti fogalmi ellentétekre, nevezetesen arra, hogy

a különös megelőzési elméletek főként a már büntettesekké vált emberek további bűnözésének megelőzésére fektetik a fősúlyt.

Ezen különös megelőzési elméletek között is újabb eltérésekre akadunk. Egyrészt kiemelendő Grollmann Károlynak visszatartási elmélete, másrészt pedig az u. n. javítási elméleteknek hosszabb sora.

Grollmannak (1775—1829.) visszatartási elmélete (Grundsätze der Criminalrechtswissenschaft, 1798, 1. s köv. old. — Über die Begründung des Strafrechts, 1799.) szerint az állam különféle viszonylatainak jogi jellege kívánja meg azt, hogy a jog uralma ellen szegülő akarat és megtartás ellenhatásra találjon. Ez az ellenhatás kényszerben jelentkezik; részben olyanban, amely eleve kiküszöbölni akarja ama veszélyt, amely a jogi uralommal szemben keletkező ellenszegülésből keletkezik (preventív kényszer), részben azonban ez a veszély ténylegessé is válik, amely valóságos védelmet (önvédelem) tesz szükségessé.

Minthogy azonban az embernél a bűnös motívumok ellenható ellenmotívumok hatásosságára nem lehet mindenkinél számítani, ezért indokolt ama kényszer, amely ilyen ellenmotívumok létrehozását célozza, ami főképpen a bűncselekmények elkövetésétől való visszatartás, valamint a jogsértések elkövetésére irányuló lehetőségek kiküszöbölése által történik.

Grollmann ezektől reméli, hogy a társadalmat a büntettek részéről fenyegető veszélytől megmenteni tudják. És éppen ezen eszközök szükségessége által látja a büntetőjoghatalom gyakorlását is igazoltnak.

Grollmann elméletének érdeme az is, hogy annak kiépítése során reámutat arra, hogy a büntetések alkalmazásánál figyelemmel kell lenni a büntettek személyiségére is, tehát ő már érinti az individualizáció gondolatát is.

6. A megelőzési elméletek sorában az utolsó csoportot az u. n. javítási elméletek képezik.

Az ember erkölcsi természetéből indulnak ki, amelyet a büntettes emberben is el kell ismerni. A büntetést azért tartják jogosnak, mert általa javítható csak meg a büntettes

és a büntetést olyképen kívánják alakítani, hogy e célnak tényleg meg is feleljen. Minden bűncselekményt lényegileg a szabadsággal való visszaélésnek tekintik, ami arról tesz tanúságot, hogy a büntetett belső szabadsága, erkölcsisége meg van romolva. Ha a büntettest jobb utra akarjuk téríteni és azt akarjuk elérni, hogy bűncselekményeket többé ne kövessen el, úgy erkölcsileg kell őt megjavítanunk, hogy visszanyert belső szabadsága révén képes legyen a jövőben szabadságával helyesen élni. A büntetés főcélja tehát a javítás, amit főleg szabadságvesztésbüntetés által érhetünk el. Ennek alkalmazása által késztetjük a büntetéseket a belső szabadságukkal való helyes élésre.

A javítási elméletek terén a kezdeményezés érdeme főleg Krause Károly Frigyes (1781—1832; *System der Rechtsphilosophie*, 1828, — az 1874. évi kiadásban: 457, 532. s köv. old.) illeti meg; a büntetés főcélját a nevelésben látja. A büntetett ugyanis magatartása által arról tesz tanúságot, hogy nem bír kellő erkölcsi akaraterővel, tehát erkölcsi javításra szorul. A büntetésnek elsőképpen arra kell irányulnia, hogy a kellő érettséggel nem bíró egyén kellő erkölcsi tulajdonságokra tegyen szert. A tisztára fájdalomkokozás céljából való rosszal sujtás Krause szerint nem indokolt.

Mellette nevesebb javítási elmélet kiépítése Ahrens Henrik (1808—1874.) nevéhez is fűződik. Ahrens (*Naturrecht oder Rechtsphilosophie*, 6. kiadás, 1870—71, II. köt. 448. s köv. old.) szerint a büntetés célja a jogrend helyreállítása a büntetett megjavítása által. S lényegileg hasonlóan érvel Röder Károly Ágost (1806—1879, *Zur Rechtsbegründung der Besserungsstrafe*. 1846, *Die herrschenden Grundlehren über Verbrechen und Strafen*, 1867, 97. s köv. old.) is.

Közös hibája eme régebbi keletű javítási elméleteknek az, hogy a büntetés alapját egyáltalában nem magyarázzák. A javítás a büntetések alapja már csak azért sem lehet, mert különben azokat, akik cselekményeiket őszintén megbánták, erkölcsileg nem is romlottak és megjavításra nem is szorulnak, — nem is lehet megbüntetni. Nagy érdeme azonban ezeknek az elméleteknek, hogy eredményesen propagáltak a testcsonkító és testfenyítő büntetések ellen olyan értelemben, hogy helyettük szabadságvesztésbüntetések alkalmaztassanak.

Ujabban hasonló gondolatmenetet követ Tarde Gabriel (1843—1904; Philosophie pénal, 1902, Összehasonlító tanulmányok a kriminológia köréből, 1908.), aki szerint a büntetés alapja a társadalmi akarat, célja pedig a kriminalitás csökkentése mellett a bűnösök javítása, ha pedig erre nincs remény, úgy ártalmatlanná tételük (életfogytiglani szabadságmegvonás), vagy eliminálásuk (halálbüntetés). S hasonló a Nemzetközi büntetőjogi egyesület egyik megalapítója, Van Hamel (1842—1917.) elméletének gondolatmenete (Inleiding tot de studie van het Nederlandsche Strafrecht, 1913, 53. old.) is, amelyben a büntetések megjavítása által óhajtja a különös megelőzés céljait szolgálni, emellett azonban a társadalmi rendnek megvédését is a büntetés céljául jelöli meg.

A megelőzési elméletek céljainak egyesítésében, az együttes általános és különös megelőzésben keresi a büntetések célját Thyrén János (Prinzipien einer Strafgesetzbuch, 1911, különösen 18. old.), a svéd 1916. évi tervezetnek megalkotója.

7. §. Egyéb relativ elméletek.

1. A relativ elméletek sorában felemlítendők még az u. n. önvédelmi elmélet (Romagnosi, Martin), a szerződési elméletek (Rousseau, Beccaria, Fichte), a hasznossági elméletek (Bentham, Ihering, Liszt, Moddermann) és Vargha Gyulának gyámoltási elmélet címen ismeretes theóriája.

Az önvédelmi elméletek felfogása szerint a bűncselekmény folytán az államot éri támadás vagy fenyegeti veszély; ez ellen kell védekezni; ennek a védekezésnek az eszköze a büntetés. A bűncselekmény nemcsak a sértettet éri, hanem ellenhatás nélkül való maradása az állam érdekeit is sértené; ennek elkerülése indokolja a büntetések alkalmazását.

Az önvédelmi elméleteknek megalapozója Romagnosi Giovanni (1761—1835.). Romagnosi felfogása (Genesi del diritto penale, 1791.) szerint a büntetés alkalmazását elsősorban az önvédelem elkerülhetetlen szüksége indokolja: csak ha az emberek egyedül élnének, esne el ennek szüksége; amíg azonban társas együttlétben vagyunk, addig a büntetőjogi represszió nélkülözhetetlen. Nélküle a büntetések támadásai következtében nemcsak a veszéleztettek, hanem az állam többi pol-

gáira is még csak fokozottabb veszély hárulna. A büntetésnek a főcélja tehát a bűncselekmények elkövetésétől való elrettentés általi önvédelem.

Ez elméletnek jogi vonatkozásait főleg Martin Kristóf (1772—1857; *Lehrbuch des Teutschen gemeinen Criminal-Rechts*, 1829, 23. s. köv. old.) domborította ki pregnánsan; szerinte tisztára az államnak önfentartási jogából következik ama joga, hogy a bűncselekmények elkövetése ellen védekezhessen.

Az önvédelmi elméletek ellen elhangzott kifogások főleg oda irányulnak, hogy elfogadásuk esetében a büntetések alkalmazása során nem annyira a büntetett bűnösségének mérvére, hanem sokkal inkább a büntetésnek a visszatartás szempontjából szükséges mérvben való alkalmazására kellene ügyelni, ami nem volna helyeselhető ethikai szempontból.

2. A szerződési elméletek az állam létrejöttét a polgárok között kötött ös-szerződésre vezetik vissza és ös-szerződésből kiindulva alapozzák meg a büntetőjoghatalom gyakorlását olyképpen, hogy többnyire az ös-szerződésben bűnhődési szerződést is benfoglaltnak vitatnak, amelynek alapján büntettetnek meg azok az állampolgárok, akik bűncselekményeket követtek el. Bár szerintük a büntetett tulajdonképpen szerződésszegő, tehát az államból kirekesztendő volna, minthogy ez a bűnelkövetőknek az államok közötti kicserélésére vezetne, ehelyett helyesebb velük szemben a bűnelkövetés miatt büntetést alkalmazni. A legtudatosabban és legpregnansabban Fichte építette ki ezt az elméletet.

Előtte nem-büntetőjogi keretekben Rousseau J. J. (1712—1835.) vetette fel elsőnek ezt a gondolatot (*Contrat social*, 1762; II. 5.). Szerinte ugyan még az állam sem korlátozhatja az egyéni szabadságot, mégis minthogy gyakorlati okokból a büntetés nélkülözhetetlen, ezen felfogását a gyakorlati élet szükségességeivel olyképpen igyekszik összeegyeztetni, hogy a büntetett magatartását szerződésszegés címén helyezi büntetőjogi szankció alá. Az elrettentés gondolatát eleve elveti. És elméletét olyképpen konstruálja meg, hogy szerinte a társadalomba belépő egyén az őt megillető önvédelmi jogról lemondott és azt átengedte az államnak és felhatalmazta azt arra, hogy a szerződő polgárt is megbüntethesse, ha az ös-szerződés elvei ellen vét.

Hasonló a kiindulási pontja Beccaria Caesarnak (1738—1794.) is az ő büntetőjogi reformmozgalmak terén olyan nagy jelentőségű „*Dei delitti e delle pene*” (Monaco, 1764.) címen megjelent művében. Ő is az államnak és a jognak létét szerződésre alapítja, amelynek célja a biztonság emelése. Azonban csak az egyéni szabadság lehető legkisebb, csak okvetlenül szükséges részét hajlandó feláldozni a jog uralmának biztosítása végett. Szerinte tehát a büntetés alapját egyrészt a büntetettnek fiktív hozzájárulása, másrészt meg az elkerülhetetlen szükségyszerűség alapítja meg. Saját álláspontját azonban önmaga gyengíti a halálbüntetéssel kapcsolatosan kifejezésre juttatott ama nézetével, hogy azt elveti azon az alapon, mert az élete feletti rendelkezési jogot az egyén nem ruházhatja át a társadalomra. Nyitott kérdés marad mindenképpen, hogy hol van a határ ezen a téren. Beccaria tételei főleg a büntetőjogi reformok szükségességével való kapcsolatbahozataluk, továbbá a büntetések alkalmazása korlátozásának propagálása, valamint az elrettentés gondolatának háttérbe szorításának sürgetése által emelkedtek nagy jelentőségre.

A szerződési elmélet jogászai szempontjainak legpregnánsabb kifejtése Fichte János Gottlieb (1762—1814.) nevéhez fűződik. Az ő elmélete értelmében (*Grundlage des Naturrechts*, 1796, II. rész 113. s köv. old.) a büntetett kötelezte magát a büntetés elszenvedésére. Érvelését, t. i. hogy a bűncselekmény szerződésszegés, azonban hogy a büntetteknek ebből kifolyólag az államból való kirekesztése ezen intézkedés célszerűtlenségénél fogva nem foghat helyt, hanem hogy e helyett másféle intézkedésekre, nevezetesen büntetésekre van szükség, — hasonlóan a többi szerződési elmülethez — mint önkényes feltételek ma már eléggé háttérbe szorítottak.

A szerződési elméletek azonban még egy gyengével bírnak! Legtöbbsen a büntetésre való jogot az önvédelemre való jogból származtatják, ami azonban téves. Mert hiszen éppen az önvédelem joga zárja ki a büntetést; már pedig az egyén a fiktív ös-szerződésben csak ama jogáról rendelkezhetik, amely őt tényleg meg is illeti.

3. A relativ elméleteknek ismét más csoportja abból indul ki, hogy a büntetés célja közhaszon, az emberiség boldogságának biztosítása a büntetett legkisebb szenvedésének árán.

A bűncselekményekben rejlő támadások csak büntetésekkel küzdhetők le, amelyeket a társadalomra való hasznosságuk igazol.

Ezen hasznossági (utilitárius) elméletet elsőnek Bentham Jeremias (1748—1832.) fejtette ki (*Works on the Principles of Morals and Legislation, Penal Law, Codification Etc.*, Edinburg, 1843.) olyképen, hogy a jog főcéljának azt jelölte meg, hogy általa lehetőleg minél több embernek minél nagyobb boldogsága valósíttassék meg. Az államnak is ezt kell céljául tekinteni és éppen e cél elérésére kell alkalmaznia büntetéseket, mert ezek által nagyobb bajt hárít el a polgárok összességéről, mint amennyi szenvedést okoz vele a büntetetlenek. A büntetés alapja tehát a közhaszonban van, célja meg egyrészt az általános megelőzés, az összesség visszatartása a bűntől a büntetéssel való fenyegetés és annak végrehajtása által, másrészt meg a különös megelőzés, a bűnös megjavítása és újabb bűncselekmények elkövetésétől való elrettentése. Tagadhatatlan, hogy Bentham elméletében van sok helyes és elfogadható gondolat, egyoldaluvá elmélete azonban akkor válik, amidőn a büntetés alapjául kizárólag a hasznosságot jelöli meg.

A Bentham-féle hasznossági elmélet alapján áll lényegileg, azonban azt több tekintetben módosította és tökéletesbítette Ihering Rudolf (1818—1892.). Ő is a büntetés céljául (*Der Zweck im Recht*, 1879, I. köt. 483., II. köt. 225. s köv. old.) a hasznosságot jelöli meg. A bűncselekmény a társadalom életfeltételeit veszélyezteti, bármennyire is az történetileg változó fogalmat képez; lényegileg mindig támadás a társadalom életfeltételei ellen. Miután pedig a társadalom biztosítása az állam feladatát képezi, az állam állapítja meg, hogy mely támadások képezzenek olyan visszaéléseket, amelyekkel szemben elég a magánjogi védelem, melyekkel szemben pedig kell büntetőjogi intézkedéseknek helyt fogniok. S a büntetés megállapításánál is a veszélyeztetett életfeltétel fontossága lesz irányadó; így a büntetés a társadalmi javak és érdekek legmegfelelőbb értékmérője; különösen azoknál a támadásoknál, amelyek csak büntetőjogilag megvédhető javak ellen irányulnak.

Ihering elméletét fejté azután tovább Liszt Ferenc (1851—1919.), a Nemzetközi büntetőjogi egyesületnek egyik-másik megalapítója. A büntetés jogalapja (*Lehrbuch des Deutschen*

Strafrechts, 1919, 3. s. köv. old., Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge, 1905, I. köt. 125., 212. s. köv. old.) a büntetésnek a jogrend és a társadalom biztonsága szempontjából való hasznossága és szükségessége és e mellett még a büntetésnek ezen cél megvalósítása szempontjából való — sajnos korlátolt — alkalmassága. S a büntetésnek van elrettentő (Generalprevenció), rosszaló, a sértettnek elégtételt nyújtó, a büntetettre magára pedig elrettentő (specialprevenció) és javító, valamint ártalmatlanná tevő célzata is. Gyakorlati célja elsősorban a bűnözés leküzdése a büntettekre való egyénesítő behatás által. Az egyénesítésre való tekintettel is már a büntetés alkalmazásának célja mindenkoron szem előtt tartandó és neme és mértéke mindenkoron alkalmazkodjon a büntetettéhez. Javítsa meg a megjavíthatót és tegye ártalmatlanná a javíthatatlant.

A hasznossági szempontokat kidomborító elmélet hive volt Moddermann A. F. I. († 1885.) is, a németalföldi 1881-iki büntetőtörvénykönyv megalkotója. A hasznossági célgondolatot a büntetteknek „pszichikai ártalmatlanná tétele” által akarja megvalósítani (Straf — geen kwaad, 1864.).

Az összes hasznossági elméletek ellen méltán felvetik, hogy bizonyos ellentmondásban szenvednek. Mert hiszen az állam a büntetéseket olyan időpontban alkalmazza, amelyben még nem tud magának számot adni a felől, hogy az alkalmazandó büntetés mennyiben fog célszerűnek bizonyulni.

4. Ujabban a hasznossági elméletek képviselőinek sorába állt Vargha Gyula a gyámolítási elmélet címen ismeretes theoriájával (Die Abschaffung der Strafknechtschaft, I—II., 1896—7.).

Vargha reámutat arra, hogy a mai büntetések lényegileg még mindig fájdalomkozásban állanak, ami ellenkezik az erkölcsstan törvényeivel. A bosszu idejéből visszamaradt kegyetlenkedések ellenkezik az emberi méltósággal is. Kétségtelen, hogy a jogrend ellen vétőket büntetni kell, hogy a megsértett jogérzetnek és törvénytekintélynek és a sértettnek is elégtételt kell adni. De mindezt csak nevelési rendszabályok, a büntetteknek oltalmazó gyámolítása és nevelése által kellene törekednünk.

Vargha elmélete sok gondolatában emlékeztet Tolstojnak A feltámadásban kifejezésre juttatott ideális eszméivel.

De ez a tulzó ideáлизмusa egyben fogyatékkossága Vargha elméletének is, amidőn a mai, igaz, hogy fájdalmat okozó, de egyedül célravezető „Marterstrafe”-nak mondott szabadságvesztésbüntetés ellen foglal ugyan állást, azonban nem mutatja meg azt az utat, amelyen haladva fájdalomkókozás nélkül is annyira-mennyire megvédeni lehetne az állami és társadalmi rendet a bűnözők támadásaival szemben.

III. FEJEZET.

A közvetítő (egyesítő) elméletek.

8. §. A legjelentősebb közvetítő (egyesítő) elméletek.

1. Az idáig ismertetett abszolút és relatív elméleteket joggal érheti az az ellenvetés, hogy mind bizonyos szélsőséges álláspontot képviselnek és hogy ennek következtében mint minden szélsőséges felfogás, sok tekintetben egyoldalúak.

Az abszolút elméletek fő fogyatékkossága az, hogy a reális élettől eltávolodván, nem oldják meg kielégítően a problémát és hogy a véges emberi elme által meg nem ismerhető abszolút igazság megvalósítására törekednek. Bár a klasszikus iskola hívei ezen a téren már bizonyos helyesebb felfogást követnek, midőn az emberi igazságot a társadalomban visszatükröződő erkölcsi felfogásban keresik, mégis még az emberi igazságnak felismerése is sokszor nehézségekbe ütközik, már csak azért is, mert az koronként és helyenként különböző és változó. Szemben ama abszolút elméletekkel pedig, amelyek megállapítják az államnak büntetési kötelességét, méltán felhozható, hogy a büntető joghatalom gyakorlásának kényszerítő szükség nélkül való túlzásba vitele, nagy és felesleges megterhelése az államnak.

Ezzel szemben meg a relatív elméletek közös hibája az, hogy összezavarják a büntetés alapját annak céljával és a büntetés hasznosságát és szükségességét elegendőnek vélik annak elméleti igazolására. Holott hasznosságuk, célszerűségük és szükségességük még távolról sem igazolja a büntetések alkalmazásának jogosultságát, sem pedig azt, hogy igazságosak. Az újabbak ugyan jelentősen előbbre vitték a régebbi elméleteket, amidőn kiemelik, hogy a büntetés a társadalmi és jogi rend védelmének eszközei, mégis ezek is még egyoldalúságokba es-

nek. Mert hiszen helytelen a büntetés szükségességét vagy hasznosságát annak igazságosságával ellentétbe állítani. A szükségesség, a hasznosság és igazságosság, ha nem visszük e fogalmakat túlzásba, nem zárják ki, sőt kiegészítik egymást. Hiszen a büntetés akkor válik valóban igazságossá, ha szükséges és hasznos, valamint hasonlóan igazságtalanná válik a szükségtelen vagy túlszigorú és a haszon nélküli vagy túlenyhe büntetés is. A szükségesség címén az állam nem merő eszményi célok megvalósítására törekszik, hanem a büntető joghatalmat azért gyakorolja, mert enélkül legfőbb hivatását: a társadalmi rend biztosítását teljesíteni nem tudná és bármennyire is bajt jelent a büntetés az elítélre, a társadalom egészére hasznos, mert ezzel az általános és különös megelőzést éri el, illetve közelíti meg az állam.

Az igazságosság, a hasznosság és a szükségesség kölcsönös alapelvei a büntetőjognak, ezek együttvéve és összefoglalva magyarázzák meg helyesen a büntetés jogát az állam kezében. Az egyik ideális, a másik reális szempontból igazolja a büntetést. Ez a tudományt és a gyakorlati életet egyaránt kielégítő felfogás hozta létre az u. n. közvetítő vagy egyesítő vagy összetett elméleteket, amelyek az abszolút és relatív elméletek egyoldalúságait kiküszöbölni és túlzásaikat kiegyenlíteni és összeegyeztetni törekednek.

Az egyesítő elméletek közös jellemvonása az, hogy a büntetés alapjául úgy az igazságosságot, valamint a szükségességet és hasznosságot is felveszik, a büntetés céljára pedig abban egyeznek meg, hogy azt nem szabad egyoldalúan felfogni, helytelenítik a büntetés céljául csak egyetlen egy szempontot felvenni, hanem minden helyes cél összefoglalását propagálják és azt összhangzatosan megállapítani törekednek.

Joggal mondható, hogy a 19. század óta napjainkig az egyesítő theóriák az uralkodó elméleteket képezik; a büntetőjogi irodalom legnagyobb része vallja ezeket dogmáknak és a törvényhozások is csaknem kivétel nélkül egyesítő elméletekre támaszkodnak.

Az összetett elméletek akkor, amidőn az ellentétes és túlzó véleményeket összeegyeztetni törekednek, helyes uton haladnak. Mert helytelen dolog a büntető jogot merőben eszményi alapra alapítani. Az igazság és a társadalmi rend fen-

tartásának szükségessége felette könnyen összeegyeztethetők. A büntetés az állam kezében az emberi igazság és a társadalmi rend fentartásának szükségessége által egyaránt nyer igazolást.

Az egyesítő elméletek szerint tehát a bűncselekmény az oka, a viszonzás és az állami, valamint a társadalmi rend biztosítása pedig célja a büntetésnek.

2. A közvetítő vagy egyesítő elméletek történeti fejlődésén végighaladva, a legjelentősebbek bemutatására kell szorítkoznunk. Az a körülmény, hogy kielégítik a legtöbb szempontot, magyarázza meg az egyesítő elméletek felette nagy számát. A legkülönbélebb árnyalatokban fordulnak elő, lényeges különbség azonban nem lévén közöttük, a lényegesebbek bemutatása által is áttekintést nyerhetünk felettük.

Az ellentétes álláspontokat tudatosan összefoglaló első elmélet kiépítését De Rossi Pellegrinónak (1787—1848.) köszönjük. Rossi közvetítő elmélete (*Traité de droit pénal*, 1829. I. köt. 125. s köv. old.) szerint a büntetés célja a rossznak hasonlóval való sújtása, főképpen azonban a társadalmi rendnek megóvása, mert az igazság elvének teljességében való megvalósítása keresztülvihetetlen. Hiszen az igazságnak feltétlen követelménye az volna, hogy a büntetett bűnösségének megfelelően megbüntetessék, azonban az abszolút igazság megvalósítása az emberek közt lehetetlen, főleg az emberi gyarlóság miatt; az emberek között csak az emberi igazság megvalósítására lehet remény. Miután azonban az igazság teljes megvalósítása lehetetlen, az emberi társadalomban, amelynek célja a jogrend fentartása, más irányadó szempontok felkutatását is megkísérelnünk kell. Ez mindenekelőtt a hasznosság szempontja legyen, amelynek érvényesítése által a büntetés nem veszíti el erkölcsi és jogi jelentőségét. Kétségtelen, hogy a büntetés mértéke az igazság legyen, miután azonban az igazság sem követelhet haszon nélküli büntetéseket, ezért igazságos büntetés is csak annyiban alkalmazható, amennyiben azt valamely államcél, az állam közérdeke indokoltá teszi. Rossi eme elmélete főként a francia, belga és olasz irodalomban talál számos követőre.

A német irodalomban az egyesítő elméletek kiépítését talán legelsőként Köstlin Reinholdnál (1813—1856.) találjuk. Szerinte (*Neue Revision der Grundbegriffe des Criminalrechts*,

1845, 1. s köv. old., *System des deutschen Strafrechts*, 1855, 1. s köv. §.) a jogtalanság minden formájában semmis; a jogtalanságnak leglényegesebb alakjainak a rendészeti jogtalanságot, a polgári (magánjogi) jogtalanságot és a bűncselekményt mondja. A bűncselekmény esetében a büntetés az elrettentés, a megbüntetés, a megfenyítés és a javítás gondolatát képviseli azzal a céllal, hogy a társadalomnak biztonságát valósítsa meg.

Felette érdekes Merkel Adolf (1836—1896.) elmélete abból a szempontból, hogy igazolja, mennyire közel állanak egymáshoz a relatív és közvetítő elméletek. Merkel érdekelmélete (*Kriminalistische Abhandlungen* I. köt. 1867, 104. s köv. old., *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, 1889, 175. s köv. old.) lényegileg Ihering relatív elméletének összetett elméletté való transzformálása. A jogsértések megbüntetése úgy mint minden állami tevékenység, emberi érdekeket akar kielégíteni és ebben találja igazolását. Minden bűncselekmény érdeksérelem, mert valamely köz- vagy magánérdeket sért, melyet az állam és a jog az egyeseknek vagy a társadalomnak biztosított. A büntetés a teljesítési, kártalanítási vagy helyreállítási eszközökhöz tartozik, amelyek által a jog a védelme alá vett érdekeket biztosítja. Ez az eszköz azonban csak akkor lesz célravezető, ha a társadalom etikai felfogásával, különösen igazságérzetével összhangban van. A gyakorlati alkalmazásban a büntetés megtorlás, mert a bűnös cselekmények elleni visszahatás. A büntetés a belső igazságérzetet és az erkölcsi szükségességet is megvalósítja. A megtorlás is azonban nem abszolút fogalom, nem isteni igazságszolgáltatást akar kifejezni, hanem csak emberi mértéket; azt, amit az állam a tagjaiban élő igazságérzet és jogi meggyőződés szerint igazságosnak és célszerűnek tart.

Jelentős az olasz klasszikus iskola vezérének, Carrara Ferencnek (1805—1888.) egyesítő elmélete (*Programma del corso di diritto criminale*, 1877—1883, 604. §.; megjelent magyar nyelven is Beksics Gusztáv fordításában: *A büntető jogtudomány programja* címen I—II. kötet, 1878—1879.). A polgári társadalmat a kezdetleges társulási állapotból a jogrend fenntartásának szüksége hozta létre. Ez vezetett azután a felsőbb-ség elismerésére, amely fel lett ruházva azzal a hatalommal is, hogy bizonyos cselekményeket tiltson és azokat, akik a tilalmat megszegik, meg is büntesse. A bűnözők megbüntetésére vo-

natkozó szabályoknak első alapja és mértéke az igazság. Az isteni igazság és az erkölcsi törvény szempontjából nem azért kell büntetni, hogy a többi ember megvédessék, hanem mivel a lopás, a gyilkosság és az egyéb bűncselekmény rossz, és mivel az igazság követeli, hogy aki rosszat tesz, az szintén rosszat legyen kénytelen eltűnni. Ezek a tilalmak azonban egyuttal a büntettek ellen való védelmet is szolgálják. A büntetésnek alapja tehát az emberiség védelmében mint természeti és polgári szükségességben keresendő. Az igazság és szükségesség az a kettős alap, amelyen a büntetőjog nyugszik; eredeti oka az igazság, de annak gyakorlása az ember kezében csak a jogrend fentartásának szükségességéig terjedhet.

Haelschner Hugó (1817—1889.) szerint pedig (*Das gemeine deutsche Strafrecht*, I. kötet, 1881, 11. old.) a büntetés jogosultságát az embernek ama maga iránti kötelességében kell keresni, hogy mindnyájan arra vagyunk kötelezve, hogy személyünket támadások ellen megvédjük. Ezt meghaladóan nem létezik büntetésre való jog; a bosszukeppen való büntetést Haelschner elveti. De a szükség szempontja is megkívánja a büntetések alkalmazását, mert amíg az államnak gyarló emberekkel van dolga, addig büntetések alkalmazásától nem tekinthet el.

Sok megvitásra talált a német klasszikus irányzat fejlődésének, Binding Károlynak (1841—1920.) norm-theoria címen ismeretes elmélete (*Die Normen und ihre Übertretung*, I—IV. kötet, 1872. s köv., *Grundriss des Deutschen Strafrechts*, 1902, 191. old.). Szerinte a büntetőtörvények tényálladékainak alapjait a „normok” képezik. Az államban ugyanis a normok, a jog-parancsok és jogi tilalmak nagy tömege áll fenn; sokszor le sem írva; ezekhez mindenkinek alkalmazkodnia kell. És e normokból keletkezik az államnak joga az engedelmesség megkövetelésére. Ha valaki eme kötelességének nem tesz eleget, úgy az állam a normokat az illetőre nézve kötelezőnek jelenti ki, miután azonban a bűnössel szemben ez nem elegendő, előáll az államnak joga az elégtételvételre. Az elégtételvétel, vagyis a büntetés, feltétlen következménye a normáthágásnak. A büntetett tehát lényegileg nem a büntetőtörvényeket, hanem a normokat sérti meg és a normáthágásért is bűnözik. Az állam büntetési kötelezettségét azonban Binding szerint a szükségesség szempontja is megállapítja. Nagy fogyatékosága a

norm-elméletnek az, hogy a normoknak felette bizonytalan fogalmát viszi bele a büntetőjognak ezen alapkérdéseibe.

Merkelnek már ismertetett elméletéhez sokban közel áll Bar Lajos (1836—192.) theóriája (Handbuch des Deutschen Strafrechts, I. köt., 1882, 311. s köv. old., Gesetz und Schuld im Strafrecht, I. köt., 1906, 1. s köv. old.). Bar Lajos a büntettségben az erkölcsi szabályoknak durva megsértését látja, amely a társadalom többségének felfogása szerinti rosszalásban, a büntetésben, kell hogy részesüljön.

A bölcsesek közül Wundt Vilmos szegődött az egyesítő elméletek hiveihez (Ethik, 1. kiadás, 1886; 4. kiadás: III. kötet, 1912, 111—124. old.). Felfogása szerint az állam kezdetben tisztára a saját érdekében, szükségből, a vérbosszu gyakorlásából eredő hátrányok megszüntetése végett ragadta magához a büntető hatalmat, később pedig az államélet fejlődésével erkölcsi feladatának tekintette a bűncselekmények elkövetőinek megbüntetését. A büntetés jogalapja tehát az erkölcsi szükségesség, amely a bűncselekmények megbüntetésére készíteti az államot. Míg a büntetett az egyéni akarat támadása a közösség ellen, addig a büntetés a közösség reakciója a jogsértő egyéni akarat ellen. A büntetés valódi célja nem a pusztá viszonzás és reakció, hanem a fenytetés, a bűnhődés és nevelés. A fenytetést egy felsőbb hatalom, az állam gyakorolja a neki alárendeltekkel szemben, általa rosszat akar éreztetni a jogsértőkkel szemben; azért is, hogy a jövőben hasonló cselekedetektől tartózkodjanak. A büntetés jogalapja és célja ezenfelül még az is, hogy fenntartsa és helyreállítsa a jogi öntudatot. Hogy mindenki lássa, hogy a büntetett büntetéssel jár, s hogy lecsillapítsa a bűncselekmények által okozott erkölcsi és jogi felháborodást.

A közvetítő elméletek hiveinek táborába sorozandók azután még Berner Albert Frigyes és Meyer Hugó, annak a két német büntetőjogi kézikönyvnek szerzője is, amelyek a 19. század vége felé a német jogterület határain túl is közkézen forogtak. Berner (1818—1907; Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 1895, 6. old.) az államnak jogát büntetés alkalmazására ugyan a jogrend fentartása által megkívánt határra szorítani चाहतáná, azonban mégis a viszonzás gondolatának is érvényesülést biztosítani kíván; e mellett még az elégtételadást is a büntetés céljának jelöli meg.

Meyer Hugó (1836—1902; Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 1895, 14. s köv. old.) pedig a büntetés céljául a rosszslást, a jog biztonságának megóvását, az általános megelőzést és az igazság követelményeit jelöli meg.

A német büntetőjogászok közül a legutóbbi évtizedekben még Schmidt Richard (Die Aufgaben der Strafrechtspflege, 1895.) épített fel egyesítő elméletet és az igazságosság és hasznosság együttes alapjaira fektette a büntetés alkalmazásának jogosságát. Bár ő is a büntetés igazságosságát és célszerűségét külön tartja és ezeket nem tekinti ellentéteseknek, mégis a büntetés jogalapjának szemszögéből nézve csak a törvényhozási technika két különböző szempontjának, logikailag pedig a probléma két különböző oldalának tekinti az igazságosságot és a hasznosságot.

Hogy az abszolút elméletek ma már mennyire meghaladtak, s hogy az egyesítő elméleteké a jövő, azt meggyőzően bizonyítja Beling Ernő állásfoglalása (Die Vergeltungsidee und ihre Bedeutung für das Strafrecht, 1908.) is. Bár ő a megtorlás eszméjének ma egyik legelszántabb és leglelkesebb védője, mégis nyíltan kinyilatkoztatja, hogy az igazság és a társadalmi rend fentartásának szüksége nem ellentétes szempontok. S hogy az igazság nem jelent ellentétet a célszerűséggel. Elismeri, hogy a relatív elméletek annyiban győztek, hogy a büntetéseknek ma még az abszolút elméletek hívei is célt tulajdonítanak, mert hiszen a cél nélküli büntetés képzelenség és így ennek folyamánaképpen azután az abszolút elméletek alapgondolatának a relatív elméletek vezéreszméinek összhangba hozatalából kerültek ki tulajdonképpen győztesen az egyesítő vagy közvetítő elméletek.

Tény dolog az, hogy ma úgy az irodalomban, valamint a legtöbb büntetőjogi kodexben is az egyesítő elméletek az uralkodók!

9. §. Végső konkluziók a büntetés jogalapját és célját illetőleg.

Részünkről végeredményben leghelyesebbnek azt tartjuk, ha a büntetés jogalapjául és céljául az igazságosságot és a társadalmi rend fentartásának szempontját fogadjuk el, tehát a közvetítő vagy egyesítő elméletek álláspontjára helyezkedünk.

Hogy a büntetés céljai között a megtorlás gondolata nem nélkülözhető, erről az abszolút elméletek eléggé meggyőzhettek bennünket.

Másrészt azonban joggal alkalmazhatók büntetések azon az alapon is, hogy nélkülük a társadalmi rend fentartása lehetetlen, hogy ennek biztosításának elkerülhetetlen eszközeit képezik. E cél megvalósításánál azonban természetesen csak a célszerűség szabta határain belül alkalmazhatók; kell, hogy a büntetés az egyéni szenvedés legkisebb fokával járjon csak, hogy az elrettentés, megjavítás és megelőzés eszméinek megvalósítása végett még a büntetett egyénnek is csak az elkerülhetetlenül szükséges fájdalmat okozzuk.

Ezen célok elérése természetesen függ a büntetési eszközök intenzitásától. Mentül inkább fenyegeti a büntetési eszköz a jogsértőnek életét, szabadságát és vagyonát, annál inkább fog tartózkodni attól, hogy azok sujtó hatása alá kerüljön.

A büntetéseknek visszatartó ereje azonban függ attól is, hogy a megbüntetendő egyén mennyire értékeli azt a javát, amelyet a büntetés ér. Ezért látjuk olyan gyakran, hogy az alacsonyabb társadalmi osztályok tagjainál kisebb a büntetéseknek visszatartó ereje, ők kevesebbet veszítenek a büntetések alkalmazása és végrehajtása esetében!

Tisztában kell azonban lennünk a büntetés céljainak tárgyalásánál azzal is, hogy a kriminalitás normális életjelenség, hogy a statisztikának örök érvényű törvényei szerint annak teljes leküzdése lehetetlen. Tehát az emberek gyökeres megjavításának megkísérése nem vehető fel a büntetési célok közé! Csak a kriminalitás csökkentésére gondolhat az, aki a gyakorlati élet tömegjelenségeivel tisztában van! Ezzel szemben azonban a büntetések kilátásbahelyezése és alkalmazása által az állampolgárok érdekei a lehetőség határain belül megvédésre találhatnak!

Azonban a büntetések alkalmazásának is legyenek határai. Alkalmazásukat egyrészt az igazság gondolata, másrészt a célszerűség szempontja is korlátozza. A büntetéseknek tulajdonképpen való alkalmazása azok hatására csak tompítólag hat. Régi tapasztalat például az, hogy a szabadságvesztésbüntetést máris elszenvedett egyénnel szemben az ilyen

büntetési nemnek már távolról sincsen meg az a visszatartó hatása, mint az olyanál, aki a börtönök levegőjével megismerkedni még nem kényszerült.

Akikkel szemben a büntetések most jelzett céljainak megvalósítására nem lehet reményünk, azokkal szemben más büntetési cél kiválasztására kell törekednünk. Gondoljunk e helyütt például a sokszorosan visszaeső megrögzött büntettesekre, vagy pedig a korlátozott beszámítasu képességűekre. Ezekkel szemben a viszonzás és a megtorlás céljai merőben utópiákat képeznének. Ezekkel szemben más büntetési célokat kell szem előtt tartani. Azokat a büntetési célokat, amelyeket a ma biztonsági intézkedések címen ismeretes rendszabályok megvalósítani törekednek.

A büntetéseknek viszonya a biztonsági intézkedésekhez máig teljes tisztázásra még nem talált. Kiegyenlíthetetlen ellentét a kettő között nincs. Liszt találóan hasonlítja őket két egymást metsző körhöz. Vannak a kriminalitásnak olyan területei, amelyeken mindkettő alkalmazása célhoz vezethet, s ismét van olyan terület, amelyen vagy csak büntetés vagy csak biztonsági intézkedés alkalmazása által tudunk célt érni. Mert vannak a tiszta represszió céljait szolgáló büntetések, és vannak ismét tisztára csak biztonsági intézkedések jellegével bíró rendszabályok, mint a közveszélyes alkoholista büntettesek biztosítását célzó őrizet; vannak azonban közös célt szolgáló büntetések és biztonsági intézkedések is, mint például a beszámítási képességgel és kellő érettséggel bíró fiatalok számára alkalmazható javító-nevelés.

Ezen vezérgondolatok megvalósításának megkísérlésénél azonban helytelen volna a hasznossági eszmének tulhajtása is. Ugy ahogy azt a különféle szélső szociologus elméletek képviselői követelik! Olyként érvelvén, hogy minek várjuk be annál az egyénnél, akinél a kriminalításra való hajlamosság bizonyítást nyert, a bűnözés bekövetkezését és a bűncselekmény elkövetését. Nem is szólva arról, hogy eldöntetlen probléma még ezen szélsőséges irányzatokban is az, hogy mi által tekinthető a kriminalitás bekövetkezése valószínűsítő. Talán preventív eszközök, mint például javító-nevelés alkalmazásához aránylag még kevesebb szó férhet, bár ezeknél is felette veszélyeztetve lehetnek az egyéni szabadság szempontjai!

A klasszikus és az újabb keletű modern irányzatok igazi ellentétje azonban még sokkal inkább mutatkozik a büntetés mértékének megállapítása során. Mert míg a klasszikus irányzat a bűnösség fokát tekinti irányadónak e téren, addig a modern irányzatok a büntettes egyéniségére, társadalmi veszélyességére fektetik a főszúlyt.

Végeredményben tehát a büntetésnek jogalapja és célja az igazságosság eszméjének megvalósítása és a társadalmi és állami jogrend biztosítása; és pedig a lehető legcsekélyebb egyéni szenvedés árán! Amit elérhetünk a megjavulásra képesek megjavítása, a javíthatatlanoknak pedig ártalmatlannátétele, a társadalomból való eliminálása által!

